

Библиотека „Календар”

книга 106

Copyright © 2021 Владан Матић

Copyright © 2021 за Србију, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама закона о ауторским правима.

ВЛАДАН МАТИЋ

ЗГРАДА НА КРАЈУ ГРАДА

роман

АГОРА

Први део

Места, времена и јунаци

Рекапитулација

Све моје фантазије на тему Средње Азије, Сибира, и опште Севера, чине заправо део јединствене целине.

И *Склапање њејзажа*, које је истовремено и прича о три генерације прашке породице Каливода и прича коју ствара њен најмлађи члан Владимир, и *Мејак од леда*, сага о Стокхолму у некој догледној верзији будућности, и *Зайиси из Новог Сараја*, опис света који личи на наш а још увек није наш, и *Дејектив Тезеј*, та *балада о њуинику* која описује и нашу прошлост која је наша непосредна будућност, и *Изјубљени њрад*, поглед на све ове повести из будућности од које нас дели хиљаду година, једна су једина целина.

Али, том делу недостаје онај део који их све повезује.

Ово је тај део, који од свих тих одвојених делова чини јединствену повест:

која почиње 2009, на *Фестивалу фантасиичног филма* на прашком Жижкову, када на сцену ступају Каливоде;

па описује како су се Дејан и Милан, 2012, упознали с повешћу о *Дејективу Тезеју*;

и како је 2018. откривена раскрсница која је довела до *Зайиса из Новог Сараја*, повести из 2022. године;

у којој је настао свет описан у *Мејку од леда* и *Изјубљеном њраду*.

Кургани и визије

Јозеф Каливода

У касно пролеће 1938. године, филмска екипа из недавно отворених барандовских студија путовала је из Прага у Закарпатје, да досними екстеријере филма *Ушо-чишиџе*. Шеф екипе био је помоћник режисера Радек Павлицки, а његов заменик сценограф Јозеф Каливода.

У првој верзији књиге снимања, није било планирано да се екстеријери снимају у Закарпатју, најзаосталијем делу Чехословачке, већ у Румунији, али се због сталне ратне опасности, која се тог пролећа и лета надвила над Чехословачком, одустало од пута у иностранство. Предела Карпата и локална архитектура ионако су у Трансилванији и околини Хуста били скоро идентични.

Макета екстеријера, према којој је екипа на терену имала да пронађе или сагради кулисе, представљала је зграду мајура на врху брда међу другим брдима.

Макета је путовала у пртљагу сценографа, архитекте Јозефа Каливоде.

Архитекта Јозеф Каливода напунио је тог фебруара тридесет осам година.

У закарпатском градићу Хусту, Јозеф организује снимање: претражује локације, шета шумама, размишља о градњи сценографије, али за сваки случај обилази и већ готове мајуре у околини.

У Хусту, последњој постаји земље на умору, још увек постоје спољашњи облици њених институција и ритуала, који су тим израженији што је извеснији њен крај. На пример, ту је Соколски дом.

На играци у Соколском дому, Јозеф упознаје Марину, учитељицу која се по повратку са студија у Брну запослила у родном граду.

Марина га води у обиласке околине. У дугим шетњама, и још дужим ноћима, њихово зближавање претвара се у нешто што би се могло назвати љубављу. У једној шетњи, она се сагиње и убира печурку. Каже му: „По овоме ће ме памтити”.

Није му јасно зашто му најављује крај везе која тек почиње.

Марина се смеје.

Јозеф узима печурку.

У последњем дану Прве Чехословачке Републике, у јесен 1938. године, Јозеф се пресељава код Марине, у кућу њених родитеља у којој је расла са баком по њиховој смрти, пре него што је отишла на студије.

Марина је блиска са локалном хелијом Комунистичке партије која се ослања на инструкције из Москве, а не из земље, у новим и несигурним временима.

Онда долази пролеће 1939, Закарпатје проглашава Републику, коју после три дана освајају мађарске и пољске трупе.

Јозеф схвата да се нашао у географском слепом цреву и размишља на коју страну да крене.

Да се врати у Праг, не може, јер се плаши хапшења од стране Гестапоа. Да се придружи емигрантским круговима у Паризу или Лондону, географски је неизводљиво. Остаје му одлазак у Русију.

Пабирчећи одломке из сопствених сећања и случајне сусрете с прашким авангардним и левичарским круговима, поверава се Марини да је члан Комунистичке партије у илегали, и да жели да пребегне у Совјетски Савез.

Јозеф и Марина успевају да се домогну совјетске границе.

Совјети их спроводе у Харков, на испитивање.

Венчавају се по изласку из прихватног центра.

У септембру 1939. године, пет дана по избијању Другог светског рата, рађа им се син.

Недуго по доласку у Совјетски Савез, пошто је прошао неопходну проверу приликом које га нису послали у логор, што се рутински дешавало његовим суграђанима, Јозефа Каливоду распоређују у Уфу, град у Башкирији, на јужним обронцима Урала.

Совјетске власти, зачудо, уопште није занимала његова прича о дружењу са проминентним прашким комунистима и њиховим пратиоцима, коју је тако помно градио. Совјетске власти занимала је његова дотадашња каријера, о којој су знали толико да је Јозеф посумњао да је још неки члан екипе успео да пребегне у Совјетски Савез пре њега. Највише их је занимало његово сценографско умеће.

У Уфу га шаљу са задатком да помогне у стварању филмских студија. Иронија назива, која као да подразумева својеврсну игру са именом најчувенијег немачког филмског студија, УФА, му не промиче.

Уфа је град на обалама Беле реке, на брежуљкастом терену, препун зеленила. Кроз полузатворене капке, Јозеф у масама зграда и обрисима терена наслућује контуре родног Прага.

Марина и он станују у баракама на терену на којем почињу да ничу филмски студији. Марина испрва ради као његова асистенткиња, а онда се, када Немачка нападне Совјетски Савез, и партијски и државни апарат бивају измештени на исток, иза Урала, запошљава као васпитачица у обданишту за децу функционера кому-

нистичких партија будућих земаља *народне демократије*.

Крајем прве ратне године, студији већ увелико раде. Почетком 1942, док совјетска коњица допремљена са Далеког Истока јуриша на Немце укопане у лед Подмосковља, из студија у Уфи почињу да куљају филмски журнали. У фуриозном ритму, Јозефове макете тенкова и авиона силазе са трака огромних фабрика. Насмејани радници, пресвучени у униформе, у следећем журналу уништавају макете немачких тенкова.

Јозеф је, почетком четрдесет четврте године, када је већ било јасно да ће рат бити добијен, и када су студији које је створио увелико радили по некој својој инерцији, мислио да ће имати више времена за Марину и Павела. То поновно приближавање, како га је он замислио, никада се није десило.

Све више се дружио са сином, којег је сада водио на излете на којима му је на фону башкирских предела описивао мапу Прага. Почетком четрдесет пете године, он и Марина одлучили су да се растану.

Године 1958, у казахстанској степи, у близини Семипалатинска, изведена је надземна атомска проба.

Пре испробавања атомске бомбе, читаву деценију градили су се командни центри за атомско ратовање. Ти командни центри грађени су у форми тумулуса или кургана, каквих је Средња Азија била пуна. Присуство грађевинских екипа тумачено је као археолошка истраживања.

Задатак изградње поверен је провереним кадровима, творцима филмских студија у Уфи. На челу пројекта био је заслужни уметник Совјетског Савеза, сценограф Јозеф Каливода. Заменик му је био његов дугогодишњи помоћник, Мурат Базаров.